

37.091.39(082)

С 91

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і методики трудового навчання

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРАЦІ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

Кривий Ріг
2006

РОЗДІЛ II.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ТА ПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Шевченко П.І.

Канд. пед. наук, професор

Зав. кафедрою педагогіки і методики трудового навчання

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ В 10–12 КЛАСАХ СЕРЕДНЬОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

На другому з'їзді працівників освіти України (2001 р.) була схвалена Національна доктрина розвитку освіти України на найближчі 25 років. Цей документ визначає стратегію і основні напрями розвитку освіти.

Зміни, що відбуваються на сучасному етапі у загальній освіті, зумовлені наростанням глобальних процесів, які пов'язані, з одного боку, з переходом держави до ринкової економіки, появою ринку праці, з іншого – проблемою конкурентоспроможності випускників старшої школи на цьому ринку. Останнє, в значній мірі, визначається рівнем розвитку освіти, її відповідністю вимогам сучасного науково-технічного прогресу. Одне із головних сучасних завдань, що стоять перед загальноосвітніми навчальними закладами, це необхідність здійснити профільне навчання в умовах старшої загальноосвітньої школи (4, с. 33).

В даній статті ми розглянемо основні ідеї переходу старшої школи на профільне навчання.

Концепція профільного навчання в старшій школі (5, с. 3-4) забезпечує виконання Закону України „Про загальну середню освіту”,

постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717 „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12 річний термін навчання”. У названих документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна.

Це створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатпрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти. Початковий етап диференціації починається в старших класах неповної середньої школи, де вона має попередній орієнтовний характер. На старшому ступені середньої школи у більшості країн світу здійснюється профільна диференціація навчання.

Профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі навчання.

В Концепції відмічається, що метою профільного навчання є забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навиків самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей.

Перехід на профільне навчання старшої школи, як сучасна проблема, безпосередньо пов'язана з проблемою впровадження особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання школярів. Крім того, профільна освіта в умовах навчання учнів у старшій школі має сприяти також їх успішній соціалізації після закінчення загальноосвітнього закладу. Зазначені положення сприятимуть свідомому вибору учнями професії, що є необхідною умовою для успішної подальшої

життєдіяльності (4, с. 33).

Сьогодні в Україні має стверджуватись стратегія гнучкого, випереджаючого інноваційного розвитку освіти і науки. Повинні, також, забезпечуватись умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості впродовж зсього життя. Профільне навчання за певними напрямками в школі має відображати не тільки особливості змісту майбутньої професійної діяльності, але й принципи характеристики виробничих стосунків, в які має вступити майбутній випускник загальноосвітньої школи.

В Національній доктрині розроблена Концепція переходу на профільне навчання в старшій школі, в тому числі і освітянській галузі „Технології” профільного трудового навчання.

Основна мета освітньої галузі „Технології” відповідно до Державного стандарту полягає у формуванні технічно, технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Практика показує, що частина юнаків та дівчат не підготовлені до інтенсивної розумової та фізичної праці, не здатні реалізувати свої природні задатки і збалансувати під час вибору професії особисті інтереси з інтересами суспільства. Все це приводить до невдоволення багатьох молодих людей власною працею і соціальним статусом, а наслідком цього є зміна місця роботи і навіть професії. Позитивно вирішити це питання можна через початкове професійне навчання в загальноосвітній школі, яке стає неодмінною умовою безконфліктного входження підростаючого покоління в доросле життя.

Практика сучасного ринку праці підтверджує, що найчастіше людина, яка має широкую професійну підготовку, може легше грацевлаштуватися, а ніж працівник з вузької спеціальності.

Отже, виникає потреба готувати учнів до майбутньої трудової діяльності так, щоб вони в процесі набуття професії стримували базові знання та уміння, на основі яких в разі необхідності могли змінити професію за даним профілем.

Такою формою допрофесійної підготовки є профільне навчання

у старшій школі. Профільне навчання буде надавати допомогу учням, сприяти їм у свідомому професійному самовизначенні.

Перехід до профільного навчання має задовольнити потреби учнів, батьків та суспільства і створити необхідні умови допрофесійної підготовки школярів (6, с. 2).

Сучасна наука і шкільна практика мають значно вищий потенціал для кращого впровадження профільного навчання. На сучасному етапі профільне навчання не змушує учнів обирати професію, а лише направляє в організоване русло вже виявлені інтереси і схильності.

Таким чином профільне навчання в школі передбачає можливість одержання випускниками середньої школи не тільки загальної освіти, а й профільної підготовки а там де є необхідні умови і конкретної спеціальності. Сама по собі ідея профільного навчання у трудовій підготовці школярів не нова. Вона існувала вже тривалий час на базі міжшкільних навчало-виробничих комбінатів. Для інших освітніх галузей вона дійсно є новою.

Профільне навчання покликане, з одного боку, допомагати учню визначити загальний напрям життєвого шляху, ознайомити його з виробничим процесом, людськими відносинами на виробництві, дати йому тверду моральну основу в житті, з іншого боку – допомогти вибрати конкретний напрям для розвитку професійних інтересів.

Результати опитування учнів старших класів показують, що, незважаючи на порівняно високий відсоток учнів, які позитивно ставляться до профільного виробничого навчання, число бажаючих мати на майбутнє конкретні професії серед випускників шкіл порівняно невелике. У той же час, вплив профільного навчання там де воно добре організовано, вже тепер відчутно позначається на формуванні морального і професіонального вигляду старшокласників. Воно сприяє виробленню в них навичок виробничої роботи, дати їм змогу відчувати владу над машиною і виробничим процесом, виховує почуття радості від особистої участі в процесі створення матеріальних цінностей, привчає до солідарності з великою армією працівників, прищеплює навички дисципліни праці гарних людських відносин на

виробництві (7, с. 13–14).

Позитивний досвід при здійсненні профільної підготовки в сільських школах одержали працівники освіти Дніпропетровської області. Проведене комплексне соціологічне дослідження з питань профільного навчання показало, що близько 80 % батьків та 77 % учнів 9-их класів повністю або частково підтримують впровадження профільної спеціалізації навчання. Соціологічне дослідження показало також, що 80 % учнів сільських шкіл висловило бажання при закінченні школи отримати не тільки атестат про загальну середню освіту, але й документ про отримання певної виробничої професії (4, с. 36).

Отже трудове профільне навчання є багатоаспектним поняттям, яке охоплює широке коло питань, по-перше, – це наближення школи до життя, тобто трудовий принцип, що максимально наповнює зміст загальної освіти, предметні різні цикли знаннями про трудові і виробничі процеси; по-друге, – це трудове виховання та його провідна складова – трудове навчання; по-третє, – це методи, форми та засоби як навчального процесу, так і трудового навчання, що будуються на діяльності, а також політехнізація освіти, тобто ознайомлення з основами сучасного виробництва (6, с. 3).

Профільна підготовка тісно пов'язана з цілеспрямованою роботою щодо профорієнтації, добору навчання та первинної професійної підготовки учнів. Це організована система діяльності з формування особистості учня, інтелектуально, морально, психологічно, фізично підготовленого до набуття майбутньої професії.

В статті „Профільзація старшої школи в умовах переходу на 12-річний термін навчання і новий зміст освіти“ (2, с. 49–50) розкритий досвід роботи педагогічного колективу загальноосвітньої школи № 5 м. Чернівці, яка протягом 14 років працює над цією проблемою. В школі працює п'ять різних профілів: медичний, юридичний, музично-хоровий, економічний, технологічний. Заключені угоди з різними вищими навчальними закладами, куди після закінчення школи поступають випускники. Для учнів загальноосвітніх класів організовано навчання за технологічним профілем. Ці класи співпрацюють з автошколою. Це дає їм змогу після закінчення школи мати професію водія.

За 14 років існування профільних класів набір у них здійснювався на конкурсній основі з дітей не тільки Чернівецької області, а й за її межами. За період з 1991–2004 рр. Зросла кількість профілів з одного до п'яти з урахуванням інтересів і нахилів учнів. Головне завдання школа вбачає в тому, щоб навчання учнів було мотивованим, щоб кожна дитина повірила в свої сили. Педагогічний колектив школи робить все, щоб створити відповідні матеріальні умови, розробити новітні педагогічні технології навчання, щоб зорієнтувати учнів у визначенні їхньої подальшої долі, як забезпечити їм мінімум знань і навичок, необхідних у повсякденному житті в умовах ринкової економіки, як зорієнтувати їх на вибір майбутньої професії. В основу діяльності школи було покладено диференційований підхід як до навчання, так і до профільного самовизначення.

Професійно орієнтована допрофільна підготовка передбачає пропедевтичне ознайомлення учнів основної школи з профілями навчальної спеціалізації в старших класах, що сприятиме їх обґрунтованому вибору відповідно до освітніх та професійних запитань школяра, його інтересів, здібностей та нахилів.

На наш погляд, перш ніж учень вибере свій профіль, він повинен всебічно вивчити властивості своєї особистості. На особистості як на активному суб'єкті вибору професії акцентував увагу Г. Костюк, зазначаючи, що у „... виборі професії бере участь сама особистість з усіма її розумовими, моральними та іншими якостями. Це вона, усвідомлюючи суспільну необхідність і свої можливості, визначає свій майбутній життєвий шлях, своє місце в суспільстві, включається в певний вид професійної діяльності, в якій, створюючи матеріальні чи духовні цінності, творитиме далі і саму себе” (1, с. 7–9).

Особливу актуальність підготовка до вибору профілю навчання набуває у 8–9-х класах, адже наприкінці 9-го класу учні вже мають визначитись з профілем навчання після закінчення основної школи. Необхідність у такому виборі в цьому віці зумовлена й внутрішніми причинами: особистими потребами знайти пдне місце в суспільстві, набувши престижну професію.

У підлітковому й юнацькому віці ще не досить розвинені особисті

якості, потрібні для вибору профілю: готовність до вибору і відповідальність за нього, наявність здібностей, знань, інтересів, об'єктивна самооцінка, самостійність, сила волі. У дітей цього віку недостатньо знань для вибору профілю навчання і професійного самовизначення: про самого себе, про світ професій, про потреби релігії в певних професіях. Учні передовіряють вирішення цих питань батьками.

Таким чином ми бачимо, що на сучасному етапі в соціальній ситуації виникли суперечності між необхідністю первинного професійного самовизначення з одного боку, а з іншого – недостатнім розвитком особистісних якостей, відсутністю сформованих мотивів до вибору. Тому завдання вчителів – допомогти кожному школяреві у самовизначенні на цьому етапі, в умінні здійснювати свідомий власний вибір, приймати самостійне відповідальне рішення (3, с. 3).

В зв'язку з цим психологи, вчителі, в першу чергу, повинні розробити критерії відбору особливостей особистості, які можуть стати основою для диференціації учнів під час вибору профілів.

В процесі навчання і виховання вчителям, психологам потрібно враховувати наступні критерії:

- наявність психологічних та соціальних особливостей, що є істотними для процесу навчання (пізнавальні здібності інтелекту, креативність, нахили, ціннісні та просесійні орієнтири);
- виявлення і врахування психологічних та фізіологічних особливостей (характеристика сприймання, пам'ять, увага, емоційний та вольовий розвиток);
- ступінь поширення певних особливостей особистості (мотивів, потреб, інтересів) для визначення топологічних рис учнів при формуванні класу певного профілю навчання. Цей критерій є особливо важливим для музичного, художнього, рухового профілів (3, с. 3).

Для надання допомоги учням у виборі профілю потрібна систематична діагностично-прогностична робота в цьому напрямі: психологів, класних керівників, учителів, батьків. Професійне самовизначення школярів, передбачає такі етапи науково-методичного забезпечення:

- формування соціальних і особистісно значущих мотивів вибору професії;

- створення умов для моделювання свого майбутнього й ідеального образу професіонала, а також: реалізації професійних інтересів і планів;
- надання учням можливості широко профільної підготовки в поєднанні з формуванням відповідної спрямованості особистості, що включає потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації, мотиви і відношення;
- формування позитивного ставлення до свого професійного майбутнього;
- виховування шанобливого ставлення до різних видів професійної праці як соціально рівноцінних, поваги до людей праці (3, с. 3–4).

Вибір профілю навчання – найбільш відповідальний крок в житті підлітка. На процес вибору профілю навчання впливають громадські моральні цінності, засвоєні підлітком. Для успішного розв'язання проблеми вибору профілю навчання на етапі допрофесійної підготовки необхідні скоординовані зусилля всіх спеціалістів, які беруть участь в процесі професійного самовизначення учнів.

Таким чином профільна підготовка старшокласників – це підготовка до вибору майбутньої професійної діяльності. У вирішенні цієї проблеми зацікавлені учні, батьки, суспільство. Тому завдання вчених і практиків полягає в тому, щоб надати допомогу школі з проблеми переходу на профільне навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закатнов Д. Прогностично-просвізна підготовка гімназистів до оволодіння майбутньою професією. // Рідна школа. – 2005. – № 3. С. 7–9.
2. Жуковська С. Профілізація старшої школи в умовах переходу на 12 річний термін навчання і новий зміст освіти. // Рідна школа. – 2005. – № 9–10. С. 49–50.
3. Липовал Л., Малишев В., Бондарєв І. Психологічний і змістовий аспекти проблеми вибору профілю навчання. // Рідна школа – 2005. – № 11. С. 3–5.
4. Мегега Г.Б. Становлення профільної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах: Збірник наукових праць // Трудова та професійна

підготовка молоді на засадах особистісно-орієнтованого підходу в закладах освіти. — Кривий Ріг: 2004.

5. „Освіта України” — № 42-43, 10 червня 2003.

6. Романов А. Деякі аспекти теоретичних засад профільного трудового навчання. // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2005. — № 3.

7. Сух О. Чинники впливу на професійні наміри школярів. // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2005. — № 2.

Сологуб А. І.

директор Криворізького природничо-

наукового ліцею,

кандидат педагогічних наук,

член-кореспондент АПН України

КРЕАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЛІЦЕЇСТІВ

Концепція профільного навчання ліцеїстів визначає його як диференційоване, що передбачає врахування освітніх проблем, нахилів та здібностей учнів і створення умов навчання ліцеїстів відповідно до їхнього професійного самовизначення. Таке навчання передбачає зміни в меті, змісті та структурі навчання. Подібний підхід щодо розуміння профільного навчання в старшій ланці загальної середньої освіти визначено і в Концепції профільного навчання деяких країн СНД.

Аналіз сучасних досліджень проблеми висвітлює сучасне розуміння профільного навчання старшокласників як такого, що передбачає вивчення однієї, а рідше двох освітніх галузей глибше і ширше, ніж це передбачено інваріантною складовою змісту загальної середньої освіти. Це забезпечується збільшенням кількості навчальних годин, відведених планом на вивчення групи відповідних предметів певної галузі, а також можливим введенням додаткових нових предметів за

рахунок годин варіативної частини базового навчального плану.

Навчання старшокласників має здійснюватися з урахуванням їхніх індивідуальних фізіологічних особливостей, нахилів, здібностей і, врешті-решт, їхніх життєвих планів.

В ліцеї переважно навчаються діти з вираженими творчими та інтелектуальними здібностями, життєвою орієнтацією на отримання вищої освіти і професійної діяльності в різних галузях науки.

У педагогічній теорії та практиці використовується декілька парадигм: когнітивна, особистісно зорієнтована, валеологічна, суб'єктна, самовизначення й креативна. Від названих остання парадигма має принципові відмінності. У першій дитина - це об'єкт педагогічного впливу, і педагоги, використовуючи свою владу, знання, досвід, визначають, кого, як, чому і коли навчати, дають вказівки (імперативи). В умовах педагогічних систем, що групуються на першій парадигмі, учень, який хоче успішно навчатися, повинен обов'язково до них пристосовуватися. При цьому він поступово втрачає свою самобутність і можливість розвиватися в самодостатню творчу особистість. Така організація навчально-виховного процесу не тільки не сприяє розвитку мотивації, а й, навпаки, неминуче сприяє демотивованості та втраті інтересу до навчання та науки. Креативна педагогічна система передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, яка сприяє активізації розвитку учнів засобами організації творчої діяльності в особистій математичній, фізичній, хімічній освіті тощо. Тобто учень стає головним суб'єктом дійовою особою співробітництва і педагогічної фасилітації (допомоги, сприяння, підтримки). Тому творчу діяльність учнів ми визначаємо не як одну із складових загальної педагогічної системи навчального закладу, а як визначальну всієї педагогічної філософії. Саме з цієї причини замість навчальної урочної діяльності ліцеї стів у систему введемо навчально-дослідницьку та використання припальної типології уроків. Крім того, в систему вводиться наукова урочна і позаурочна діяльність учнів. Усі інші види діяльності учнів (зокрема культурна світська і валеологічна) здійснюються як творчі та органічні поєднанні між собою.

Креативна освіта передбачає творчість учня у навчанні завдяки